

A „FEHÉR KÖNYV AZ ERDÉLYI MAGYAR FELSŐOKTATÁS KÁLVÁRIÁJÁRÓL” könyvbemutatójához.

Az 1989-es rendszerváltás Romániában erős reményeket keltett a magyar közösség körében a tekintetben is, hogy megszűnnek a magyar felsőfokú oktatást felszámoló intézkedések és visszaállítják a nagy hagyományokkal rendelkező önálló magyar oktatási rendszert. Az erdélyi magyarság úgy hitte, hogy Romániában olyan demokratikus rend megteremtése következik, amelyben lehetővé válik a nemzeti kisebbségek és azon belül a romániai magyar kisebbség jogainak biztosítása.

Több jel arra mutatott, hogy megszűnnek az erdélyi magyar kisebbséget a kommunista időkben ért atrocitások, a magyarság a többséggel azonos bánásmódban fog részesülni, s újrateremtheti a diktatúra idején felszámolt intézményeit. Ez a közösség bízott abban, hogy eljött az idő a valamikor már létezett, de megszüntetett önálló magyar felsőoktatás újraélesztésére.

A kommunizmus kelet-európai bukása után megalakult érdekvédelmi szervezetei, valamint a történelmi egyházak, a reményekre jogot adó új történelmi helyzet kialakulásával, 1990-ben nagyszabású egyetemi terveket dolgoztak ki. Eszerint Erdélyben egy önálló, magyar anyanyelvű, minden jelentős szakterületet felölelő egyetemi hálózat létrehozása volt a cél.

A hatalom többszörös ígéretéseivel ellentétben a magyar nyelvű oktatás visszaállítása nem történt meg. A felsőbb szervekhez többszörösen benyújtott és megoldásokat tartalmazó beadványok elvárásait sem teljesítették.

A gyorsabb változást akadályozta az előretörő, nacionalista politikát felvállaló pártok, szervezetek aktív részvétele a hatalomban. Az 1990-es marosvásárhelyi fekete márciusi események megmutatták, hogy hosszú küzdelemre kell berendezkedni.

Az erdélyi magyarság érdekvédelmi szervei közvetlenül a '89-es fordulat utáni hivatalos dokumentumaikban kifejezték az önálló magyar állami egyetem helyreállításának igényét.

1989. december 24-én a *Szabadságban Hívó szó!* Címmel, 15 értelmiségi aláírásával nyilatkozat jelent meg, melyben megfogalmazódott az igény egy korszerű intézményi keret megteremtésére, az erdélyi magyar kultúrártékek megőrzése és fejlesztése céljából, többek között kiemelve a Bolyai Tudományegyetem visszaállítását. Eszerint: „Legsürgősebb feladat jogi és intézményes biztosítékok teremtése az anyanyelv korlátlan használatára, a minden szintű magyar nyelvű oktatás visszaállítására – beleértve a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetemet. A romániai magyar tudományos önismeret szabad ápolása művelődési intézményeinek első helyen az Erdélyi Múzeum Egyesület működésének anyagi és szellemi biztosítása, a magyar nyelvű rádió- és televízióadások felújítása, műemlékeink védelme ugyancsak életfontosságú szükségletünk”¹

A diktatúra bukása után az egyetlen központi politikai hatalmi intézmény a Román Nemzeti Megmentési Front Országos Tanácsa az országhoz szóló közleményében a romániai nemzeti kisebbségek érdekeiről igen kedvezően nyilatkozik, a 7. pontjában kimondja, hogy a feladata: „A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak a tiszteletben tartása és a románokéval való teljes jogegyenlőségük biztosítása.”² A fentebb említett *Hívó szó!*-ban megfogalmazott igények ezzel a közleménnyel teljes összhangban voltak. Az országos Nemzeti Megmentési Front Tanácsa pár nap múlva közzétett törvényerejű rendeletének szövege szinte azonos ezzel a szöveggel, amely még inkább megerősíti az új hatalom elfogadhatónak tűnő szándékait: Ebben felvállalták a: „...teljes jogegyenlőségük megadásának a biztosítását...”³

¹ *Szabadság*, 1989. december 24.

² *Szabadság*, 1989. december 23.

³ *Szabadság*, 1989. december 29.

Ezekkel a hivatalos, biztató jelzésekkel összhangban a frissen megalakult Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) Ideiglenes Intéző Bizottságának kiáltványa (1990. január 7.) a romániai magyarság jogfosztottságának megszüntetéséért többek között kéri: „Anyanyelvű oktatási hálózat kiépítését az óvodától a tudományegyetemig, önálló szakfelügyelettel és irányítással. A magyar nemzetiség saját művelődési és tudományos intézményeinek működését és létesítését.”⁴

Az RMDSZ nyilatkozatával egy időben születik meg a kolozsvári magyar értelmiségiek 186 aláírással alátámasztott nyilatkozata is (1990. jan. 7.), melyben hasonlóképpen kimondják: „...elengedhetetlen lépésnek tartjuk, a folyamatosság jegyében, hazánk jelenlegi társadalmi-gazdasági, tudományos és művelődési igényeinek megfelelő, egy minden tekintetben korszerű magyar tannyelvű tudományegyetem megteremtését...”⁵ Ekkor még minden jel arra mutat, hogy egy elvárt valóságos korszakváltás következik. Ez az elvárás csak részben igazolódott be.

El kell mondanunk, hogy: „Közvetlenül a második világháború befejezése után – a készülő békeszerződés kedvező befolyásolása érdekében – a román hatóságok ígérették a kollektív jogokat, s némi pozitív intézkedéseket hoztak, beleértve a magyar kisebbség oktatási intézményeinek működtetését is. A történelmi körülményektől függően ez az állapot ugyan a Bolyai Egyetem létrehozásával járt, azonban 14 év után az úgynevezett népi demokrácia, valójában a kommunista diktatúra, az ígéretek ellenére, egyesítés címszó alatt, felszámolta az önálló magyar felsőoktatást, tehát egyértelműen került a '89-es reménykeltő fordulatkor az egyetem visszaállításának igénye a magyar kisebbségi kérések egyik igen fontos tételévé. Az alakuló demokráciával szembeni általános elvárások, az anyanyelvi közművelődés, a hagyományos művelődési-tudományos intézmények újjászervezése és ezen belül az önálló magyar felsőoktatási rendszer kialakítása sürgőssé vált, s a magyar egyetem újraindításának legitím igénye az érdeklődés középpontjába került. A frissen induló, akkor még reményekkel teli demokrácia az egyetem ügyében tett ígéreteivel biztatóan hatott Kolozsvár értelmiségére, s gyakorlati lépések megtételére ösztönözte”⁶.

Az első széleskörű tanácskozást a felsőoktatásban érdekelt, zömében kolozsvári értelmiségiek, oktatók csoportja 1990. január 8-án tartotta a Magyar Színház próbatermében az erdélyi magyar állami egyetem visszaállítása programjának kidolgozása érdekében. A tanácskozást Balázs Sándor, a Bolyai Egyetem végzettje és tanára majd Babes-Bolyai Tudományegyetem professzora, a Bolyai Társaság első elnöke szervezett és vezette tanácskozás már olyan gyakorlati feladatokra összpontosított, mint a régi magyar egyetem visszaállítása, az önálló fakultások, tanulmányi csoportok megalakítása, tantervek elkészítése, kádarszükséglet kidolgozása, megfelelő tanszemélyzet toborzása, épületek, vagyontárgyak visszaszerzése. A résztvevők közül többen felajánlották önkéntes hozzájárulásukat az önálló magyar egyetem létrehozásának munkálataihoz, számos javaslat körvonalazódott az önálló magyar egyetem újraalakításának anyagi és szellemi feltételeire vonatkozóan.

Nemsokára, 1990. január 13-án, Marosvásárhelyen a Romániai Magyar Demokrata Szövetség az első országos ülésén, szándéknyilatkozatot tett közzé, amelyben kifejezte a romániai magyar közösség főbb elvárásait a polgári demokrácia meghonosítását ígérő romániai politikum felé. Többek között az RMDSZ szándéknyilatkozata a magyar felsőfokú oktatási rendszer átalakításával kapcsolatban kimondja, hogy: „A Kolozsvárott visszaállítandó Bolyai Tudományegyetem legyen a felsőfokú képzés anyanyelvintézménye a humán és reáltudományok, az agrártudomány, a pedagógia és a művészeti oktatás terén; létre kell hozni a felsőfokú műszaki, valamint az orvostudományi és gyógyszerészeti oktatás anyanyelvi

---

⁴ Szabadság, 1990. január 7.

⁵ Szabadság, 1990 január 7

⁶ - Fehér könyv a romániai magyar felsőoktatás kálváriájáról, Kolozsvár, 2009. Studium, 144-145

intézményeit Kolozsvárott, illetve Marosvásárhelyen; magyar egyetemi ösztöndíjban részesíteni hallgatókat hazai, illetve külföldi felsőfokon végzett tanulmányaik idején;”⁷

A találkozón jelen volt Pálfalvi Attila, román közoktatási miniszterhelyettesi minőségében, és az RMDSZ Marosvásárhelyen megtartott első országos értekezletén bejelentette, hogy az 1990 szeptemberében a nemzeti kisebbségek anyanyelvén újrainduló Bolyai Egyetem „Universitas” jellegű lesz. Vagyis a volt kolozsvári Bolyai Tudományegyetem karai, a Kolozsvári Agrártudományi Egyetem, a két kolozsvári művészeti (zene- és képzőművészeti) főiskola volt magyar tagozatai, illetve marosvásárhelyi orvostudományi egyetem karai és a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola együttesen alkotják majd a magyar anyanyelvű nemzeti kisebbség „egyetemes” felsőfokú, egységes oktatási intézményét. (Jenei Dezső feljegyzése a marosvásárhelyi értekezlet dokumentumai alapján).⁸

Ezek az előzmények jogos bátorítást jelentettek arra, hogy az RMDSZ, mint az erdélyi magyarság legfőbb képviselői szerve, hozza létre a felsőoktatás újrászervezésével megbízott csoportot, s az tegye meg a szükséges lépéseket a romániai magyar nyelvű felsőoktatás jogaiba való visszaállítására.

Az RMDSZ felsőoktatással foglalkozó csoportja elkészítette első hivatalos anyagát felterjesztésre Mihai Şora Tanügyminiszterhez, ebben kéri a romániai magyar nyelvű felsőoktatás legális keretének biztosítását, konkrétan a Kolozsvári Bolyai Egyetem újraindítását. A munkacsoport – élén Balázs Sándorral és Jenei Dezsővel – abból a feltételezésből indult ki, hogy a kommunista politika felszámolásával esély teremtődött a kisebbségek identitásának védelmére, nyelvének, kultúrájának, hagyományainak megőrzésére és ápolására. Az egyenlő esély azonban csak akkor valósulhat meg, ha létrejön a közösségünk önálló intézményrendszere, s megteremtődik az önálló döntéshozás jogi kerete is.

A kérést Domokos Géza RMDSZ-elnök aláírásával 1990. január 16-án benyújtották a tanügyminisztériumhoz, amely azzal az indoklással, hogy a nemzeti kisebbségeket megilleti a jogegyenlőség és az önrendelkezés, többek között az alábbiakat tartalmazta: (1) a Bolyai Tudományegyetem erőszakos egyesítésével elkezdődött a magyar anyanyelvű felsőoktatási rendszer szisztematikus beszűkítése és lassú felszámolása, a többi felsőoktatási intézmény ugyanilyen sorsra jutott, így az agrároktatás, zeneművészeti, mérnöki, színművészeti, képzőművészeti és más felsőoktatási formák, vagy megszűntek, vagy folyamatosan leszűkítették működésüket; (2) hivatkozást a nemzeti kisebbségek jogainak visszaállítására, a hatályban lévő Alkotmány 22. szakasza szerint, amelyet a kommunista rezsim szó szerint áthágott, hiszen ez az alaptörvény előírta a nemzeti kisebbségek azon jogát, hogy tanulhassanak a saját nyelvükön, saját oktatási intézményeikben; (3) továbbá utaltak a Nemzeti Megmentési Front nyilatkozatára és törvényerejű rendeletének szövegére (1989. dec. 29.), melynek a hetedik pontja kimondja a *nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak a tiszteletben tartását*, teljes jogegyenlőségük megadását és biztosítását; (4) javaslatokat a Bolyai Egyetemtől elvett épületek visszaadására, a magyar nyelvű oktatás méretére, fakultásokra, profilokra, tantestületre, az oktatás anyagi forrására, kiegészítő tevékenységekre, a visszaállítás fázisaira, s megjelölték mindenik javaslat megoldási lehetőségeit.

Időközben azzal a céllal megalakult civilszervezet, a Bolyai Társaság, hogy a Bolyai Tudományegyetem újralkításának legyen civilszervezeti háttere. Az 1990. tavaszán létrejött Társaság Alapszabályzata legfontosabb céljai közt jelölte meg a következőket: „az önálló magyar felsőoktatási intézményrendszer megteremtésére irányuló jogos és megalapozott közösségi igények támogatása és képviselése, az állami tudományegyetem létrehozását is beleértve, valamint e cél törvényes úton történő

⁷ *Szabadság*, 1990. január 14.

⁸ Unitárius Püspökség Levéltára, Kolozsvár, Jenei hagyaték.

megvalósítási módjainak a feltárása.” A törvényes úton történő ügyszolgálatra utaló passzus szerint a Bolyai Társaság dokumentumokat és dokumentációt állít össze, és terjeszt az illetékesek – vagyis elsősorban a szakminisztérium – elé. A Társaságnak a csaknem két évtizedes tevékenysége során több ilyen kezdeményezése volt, de konkrét eredmény nélkül. Bármivel próbálkozott, minden kezdeményezése a politika és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem úgynevezett belső „egyetemi autonómiájának” szilárd nacionalista ellenállásába ütközött.

Az RMDSZ hasonló indoklású és tartalmú beadvánnyal fordult Petre Roman akkori miniszterelnökhöz 1990. április 16-án, amelyben kéri, hogy a román kormány tűzze sürgősen napirendre a Bolyai Tudományegyetem visszaállításának kérdését. Ugyanazon a napon, az új közoktatásügyi miniszternek, Mihai Golunak is az előbbi memóriumhoz hasonló kérést nyújtott be a Bolyai Társaság is, mivel az RMDSZ előző kéréseire nem kaptak választ.

Mihai Golu oktatásügyi miniszterhez 1992. január 18-án ismét kéréssel fordul a Bolyai Társaság (Balázs Sándor, Bodor András és Jenei Dezső, a társaság vezetősége), tekintettel arra, hogy az 1990–91-es évek beadványaira, valamint 1991. augusztus 8-án a minisztérium vezetésével folytatott tárgyalásokon a küldöttségnek tett ígéretekre és az elüzi beadványokra semmilyen pozitív választ nem érkezett.

Megemlítjük azt a tényt is, hogy a romániai magyar közösség jogos kérései, az önálló állami egyetem visszaállítására tett törekvései nemzetközi támogatottságot élveztek. Említésre méltó az a közös magyar–román nyilatkozat, amelyet 11 magyarországi és 6 nyugaton élő román értelmiségi írt alá, ehhez utólag csatlakozott 26 külföldön élő román és magyar értelmiségi is. Ebben a közös nyilatkozatban a román és magyar értelmiségiek támogatják a Bolyai Egyetem visszaállításának jogos kérését, s többek között jelzik, hogy: „Erdélynek, amely az egymást kölcsönösen kiegészítő kultúrák földje volt és maradt, a kulturális és vallási pluralizmus modelljévé kell válnia. Népeink érdekeit szolgálja, hogy a kultúrák, a vallások és hagyományok sokfélesége, amely mindig is erdélyi sajátosság volt, megmaradjon. Biztosítani kell mindegyik nemzet jogát az autonóm politikai képviselethez és a kulturális autonómiához. Ezek megvalósítása megköveteli – többek között – a magyar nyelvű oktatás megszervezését minden fokon, beleértve a kolozsvári magyar egyetem visszaállítását is. Az itt kinyilvánított alapelveket irányadónak tekintjük minden eljövendő közös akciónkban.”⁹

A legfelső szervekhez benyújtott beadványok nyomán semmi sem történt. Egy látszati demokráciában a megerősödő nacionalizmus, az elhíresült iskolaháború Kolozsváron, Marosvásárhelyen (Marosvásárhely fekete márciusa, 1990) és más városokban minduntalan megghiúsítja a magyarság jogos törekvéseit az egyetem visszaállítására vonatkozóan, s az Iliescu–Petre Román utókommunista kormányzás idején pedig a Vatra Românească Egyesület és a România Mare Párt részéről táplált és folyamatosan gerjesztett nacionalizmus meghatározóan negatív hatással volt az ügyre. Egyedüli kivételnek számított a Román Nemzeti Parasztpárt, amely 1990. februárjában egy politikai nyilatkozatban állást foglalt az önálló magyar egyetem mellett, s ez az álláspont még akkor is érdemnek tekinthető, hogy szerintük ez az egyetem csak tanárképző szakokat foglalná magába..

Az Iliescu–Petre Román–Văcăroiu kormányzatok idejében a Vatra Românească civilszervezet és a România Mare Párt céltudatos magyarellenes tevékenységével – melyet a párttá alakult Nemzeti Megmentési Front bátorított – felélénkültek a nemzeti kisebbségeket, főleg a magyar kisebbséget sértő és gyalázó kezdeményezések., amelyek a Ceausescu idejében felerősödött erőszakos beolvasztást célozták. Ezt bizonyította az úgynevezett iskolaháború, amelynek közvetlen következménye volt az 1990. márciusi véres etnikai összeütközés, a nacionalisták által provokált marosvásárhelyi események.

---

⁹ Szabadság 1990. január 23.

Azóta a román hatalom részről még két igen fájó becsapást kellett elszenvednie egyetem ügyben a magyarságnak, amit a kormányrésztételre törő, kormányalakítási vágyódásokban töltött „ország-vezetési” hiedelmében az érdekvédelmi szervezete birka türelemmel nézte el. Az egyik esetben amikor Ciorbea kormányfő budapesti sajtótájékoztatóján vállalta az önálló magyar oktatás visszaállítását óvodától egyetemig, de itthon már kutba esett az ígéret, vagy a másik esetben, amikor csaléteknek dobta be Radu kormányfő, hiedelmek szerint „gyászmagyar javaslatra” a Petőfi-Schiller egyetemet, amely mellé sajnos magyar él-vezérek is csatlakoztak. Mindez csak ámitás volt. Az önálló állami magyar egyetem megalakításának kérdése azóta is felkerült az összes választási programokra, de rögtön az elhallgatás sülyesztőjébe került, különösen amikor kormányzási óhajok nyerik el a prioritást.

Az önálló állami egyetem visszaállításának kérdése nemcsak másodrendűség szimpptomájának elviselésével terheli a magyarságot, hanem az értelmiségképzésnek a kulcsa, amely nélkül a magyarság megmaradása lehetetlenné válik. Számunkra az állami magyar egyetem visszaállítása a romániai demokráciának a sarkköve. E nélkül nincs demokrácia.

Húsz év után kérdezhetjük, hogy mit hozott a román, majd az európai demokrácia az erdélyi magyarság számára? Erről a magyarságnak van mit mondania, de Isten ments, hogy erről kérdezzük a hajléktalanok, a reménytelen munkanélküliek, szegénysorsban ragadt falvaink népe, kisebbségi sorsban taszított másodrendű polgárok ezreit (vagy millióit?), mert amit mondanak, nem kerül a kirakatba.

Ma, 2009-ben megállapítható, hogy – a romániai magyarság reményei és a hatalom hivatalos ígéretése ellenére – napjainkig sem jött létre a jogos önálló magyar anyanyelvű felsőoktatási intézményrendszer, a magyar nyelv használatának hivatalossá tétele, a magyarság államalkotó szerepének az elismerése, önrendelkezése, mert mindehhez a mai napig nincs politikai akarat. Ez az állapot továbbra sem értelmezhető másként, minthogy a romániai magyar ma is másodrendű állampolgár saját hazájában.

Az intézményfejlesztés, intézményi feladatok, intézményi lehetőségek még mindig a diszkriminációs állapotok fogdájában vannak, pedig ilyen lesújtó következtetések mellett is a megmaradás kérdése megoldásra kötelez, ami viszont jelenleg nem lehet más út, mint a civil társadalom felé fordulás, mint az intézményépítés fő területe. Ugyanakkor nehéz felfogni érzelmileg és tudatilag azt az érthetlenséget az egyelőre többségi nemzet egyes politikusaik gondolkodása részéről, hogy a kisebbségi kultúra, nyelv, oktatás, tudományfejlesztés nem lényegi kérdés az országos értékrend alakításában. Ezeknek az értékeknek a gúzsban tartása, érvényre juttatásának akadályozása a többség egyes kategóriájának túlzott nacionalizmusból fakadó érthetetlen magatartása valójában országos önrombolás. Másfélmillió lakosság tudatos alulképzettségben tartása, akadályozása fejlődésében, korlátozása jogaiknak, az anyagi javak elvonása, potenciális innovatív képességeinek visszafojtása, értékei elhallgatása mind, mind a román nacionalizmus terhére írandó országos súlyos veszteségek, a helyett, hogy ezek az értékek ország építő közérdekké válhassanak. Rá kell ébresztenünk önmagunk mellett a többségi nemzetet is, hogy a kisebbségi közösségek értékei nem veszélyeztetik sem a kisebbség, sem a többség megmaradását, s nincsenek egymás ellen, ellenkezőleg, az országos értékrend szerves részei, képesek lehetnek kölcsönösen gazdagítani egymást.

Somai József László